

ORVOSI ÉRTEKEZÉS

A Z

ELMEREVEDÉSRŐL

(*CATALEPSIS*RŐL),

MELLYET

AZ ORVOSI KAR' NAGYSÁGOS ELŐLÜLÓJE', A'
TEKINTETES DÉKÁN' S A' TÖBBI TEKINTETES
TUDÓS TANÍTÓK' ENGEDELMÉVEL ORVOS
DOCTORRÁ LÉTEKOR

NYILVÁNOSÍTOTT

P L Ó S Z L A J O S.

P E S T E N,

NYOMTATTA LANDERER *

1 8 3 2.

How wonderful is man.

Reflection on man by Young.

MÉLTÓSÁGOS
NAGYKÁROLYI GRÓF
KÁROLYI ISTVÁN

ÚRNAK,

Ő CS. KIR. FELSÉGE' VALÓSÁGOS
KAMARÁSSÁNAK,

TÖBB TETTES NEM. VÁRMEGYE' ELSŐ RENDŰ
TÁBLABIRÁJÁNAK

's a' t. 's a' t.

SZÁMOS JOBBÁGYAI
GONDOS ÉS SZERETETT
A T Y J Á N A K
KEGYES PÁRTFOGÓJÁNAK
ALÁZATOS TISZTELETTEL AJÁNlja

a' Szerző.

§. 1.

Az elmerevedés *Catalepsis*, *Catalepsia*, *καταληψις* (ezen igétül *καταλαμβάνειν* megfogom, megtartom, ellepem) *Starrsucht*, ang. *Catalepsy* *Trance*, fran. *Catalepsie*, Mason Good szerint *Carus Catalepsia*. — A' régiebb orvosok ezen szavakkal, u. m. *Congelatio*, *Exstasis*, *Catoche*, *Catochus* (Galenus) *Morbustotonicus* (Celsus) *Lethargus*, *Stupor vigilans*, *Halbstarre*, *Entzückung*, *Sinnlosigkeit*. majd tsak nem minden különbség nélkül élnek, de az újabbak határozottabban használják azokat (§. 7. és 11.) 's az Elmerevedés alatt (*Catalepsis*) világszerte értenek már mostan az orvosok

§. 2.

Egy félbehagyó ideges nyavalyát, melly az állati tehetségek' selfüggesztésével (u. m. az akaratnak, észnek, érzékenységnek) 's az izmok' viasz módra eszközölhető hajlékonysága által jelentkezik.

Ezen meghatározott értelem szerint, minden hasonló ideges betegségek' könnyű megkülönböztetni az elmerevedést §. 11.

§. 3.

Férfiállatos, és ritka szenvedelme az állati életnek; ha talán a tets. mű kort kiveszed, az élet minden szakasszaiban mutatkozott ugyan, de a gyermek és serdülés idejét inkább kedvelli, mint a férfi kort, és ezt inkább mint a vénséget. — Az asszony hajlandóbb rá mint a férfira; a mérsékletek között talán a melazó (melancholicus) legalkalmasabb kifejlődésére. — De leginkább szereti az ideges, érzékeny alkotásukat, akár szarmozásoknak, és születéseknek, akár szenvedett nyavalyáknak, életműdjoknak, és ezer egyéb körülállásoknak köszönik testi állapotjukat; ezek közül kivált a nemzőtehetséggel való visszaelés, az ünfertőztetés legelső helyet érdemel a szaban lévő nyavalyára hajlandóvá tenni. — Sprengel Pathologie III. Th. §. 375. azt véli azért találatnak Catalepticusok leginkább a Zsidók között, mivel ezen felekezet igen gyakorolja nemző részeit, és az ünfertőztetést. — De vajha! melly felekezet nem űzi azt eléggé a jelen napokban.

A Hysteria, és hypochondria, és az azokkal járó görtsős szenvedelmek tengere, kivált hogy ha gyakori elb. mulásokkal, egy tárgyba szünet nélkül való elmerüléssel, szomorú lelki indulattal szövethetik, és végtére, hogy ha az agynak, hasrészeinek, és kiváltképpen a belső nemző részek eröműves hibaira alapul, igen nagy alkalmatosságot nyújt az elmeredésre. — Azon Catalepsia, mellyet több társaimmal együtt láttam a Pesti lar. élita körházban, mintegy 45 esztendő asszony volt, ki többszöri nehéz és igen fájdalmas szülések után, gyakran érzett fájdalmakat kereszt tsontjában, nemző részeiből hol tsak nyálkas, hol véres és bűdös nedvességek

folytak húzamosbb idő olta, ezekből méhe' egészsé-
gében nevezetes változásokra leheto gyanítani.

§. 4.

Minél több illy elkészítő ok kerül öszsze ugyan
azon emberben, annál könnyebben, 's minden más
gerjesztő ok' hozzájárulta nélkül fejlődhetik ki a' be-
tegség.

§. 5.

Mint gerjesztő okok különösen nevezetesek:

a) Lelki indulatok, ugymint: a' képze-
letnek igen nagy felingerlése, ezt ugyan
legűbhnnyire alnélkodás (exstasis), de néha el-
merevedés is követi így gyakran láttzatott az Alchy-
misták, Caballisták idejében. — P. Frank látott egy
leányt, ki a' mély tisztelet, és ajtatosság miatt
mind annyiszor elmerevedett, valahányszor ezen szót:
Jesus kimondana vagy hallaná. — Maylandban 1791
egy leánnyal szinte az történt, ha keresztet vetett
magára. — Szerentsétlen szerelem (lásd:
Schilling Diss. aegrum ex amore cata-
lepticum factum exhibens Giss. 1776.)
Bétsben az academicus kórházban egy törvény tanuló
boldogtalan szerelem által esett ezen betegségbe. Tul-
pius Észrevételeinek 1. Könyv. 22. Czik. azt beszél-
li, hogy egy ifjú, midőn a' megkért leánytól kosá-
rat kapott, egy egész napig elmerevedve álla, 's
csak akkor hozhatták magához, midőn u' feleség
megnyerését kiáltanak füleibe. — Harag, Gyű-
lölés. Rondolet említ egy asszonyt, ki valahányszor
gyűlölt férjére nézett, megdermedett azonnal. — Pi-

nel egy 5. esztendő s leánykáról azt beszéli, hogy midőn annak evés közben ellent mondanának, Catalepsibe esett. — A' Bétsi kórházban feküdt egy fiú, ki az által esett elmeredésbe, hogy egy pajtassa a' birkozásban nállanal erősebb volt. — Mély gondolkodás valamely egyes tárgyról. — Egy fiatal ember valahányszor Matematikát tanult, vagy költött lepettetettel. (Wepfer Obs. 66. p. 208.) Fernelius, és Flenel mindegyik beszél egy tudost, kik ha mély vizsgálatokba ereszkedtek, elmeredtek. — A' nemzörészek hirtelen felingerlése, így Mezler in Salzb. med. chir. Z. egy asszonyt hoz például, a' ki midőn férjét karjaiba szorítaná, 's indulatossan megtsokolna elmeredett. 's a' kedves tárgyat ellepetése végéig mozdulatlan ölelé. — Ijjeadás és rettegés, Marx esmert egy szolgát, ki ura házának meggyulladásán megijjedvén ellepettetett, azután kóhasagba, később dühös bolondsagba esett (maniaha). — Más lelki indulatok is képesek azt előhozni u. m. Félelem, reménység, szomorúság: Petelin egy helyütt 7. más helyütt 5. esetekről emlékezik, kik minnyájan hathatos lelki indulatok által estek ezen betegségbe. — A' fent §. 3. említett Zsidó asszonyt is gyakran zaklatták lelki indulatok. —

b) Külömbféle betegségek és állapotok u. m. az Europai ideges láz nál jelenetiképpen tapasztaltatott (Renard in Hufelands Journal B. 40 pag. 35.) a' félbehagyó hideglelés kivált a' minden, és negyed napos (Frank P.) mutatkozik színe alatt, gyakran rendetlen tyussal, kivált öreg embereknél, Jarványként is tapasztaltatott ezen larvas félbehagyó-láz (Medicus) neveztetik elmeresztő félbehagyó-láznak, Febris intermittens cataleptica. — Gyomor megterhelése után; a' többi között Mezlor által tapasztaltatott egy terhes asszonynál. —

Férgeknek az első utakba való jelenlétekor, van Swieten említ egy asszonyt, a' ki gesztenye sütésnél elmerevedett, 's minekutánna két geesztát (*ascaris lumbricoides*) kihányt volna, egészsége vissza tért. Berends, Donatus, Marcellus beszélnek más példákat is. — Frank P. ezen okot soha se tapasztalta, és Georget (in d. mediz. Enz. kl. v. D. Fr. v. Meissner) a' férgek egyetemi jelenléteket történetbelinek véli. — Továbbá eltűnt bőrkiütések u. m. Rüh, Kosz, Sömörög (*Herpes*) Burserius, Hufeland, sőt Lengyel hajfürdő után is Hirschl' észrevételei szerint látszatott. — Elapadt vérzések; u. m. Orvérfolyás', végbélvérzés', hőzántisztulás elnyomatása és rendetlensége után, nem különben akár mi okból származott vérbővség' következésében ámbár igen ritkán, de mégis tapasztaltatott. P. Frank emleget egy ifút Aëtius után, ki, elmaradván orvérfolyása, ezen nyavalyába esett, 's csak annak ismételi elindulása által szabadult meg tőle. — Ugyan ott olvashatni Felix Platner, és Dolaestól két esetet feljegyezve részeges emberekről. — Végtére a' szénsavanyos levegő (*Tissot*) és a' villám (*Burserius*) behatása által is származott a' tárgyalt szenvedelm. —

§. 6.

Ezen fent említett két rendbéli ok' behatása után leggyakrabban más betegségek támadnak, 's csak ritkán elmerevedés, melly mindenkor félbehagyóan szokta a' beteget gyötreni.

A' meglepést leggyakrabban előtüremények jelentik, u. m. Kedvetlenség, Félclem, Feledékenység, a' kül érzők' gyengesége, 's tunyasága, lankadtság, reszketés, zsibbadás, a' test' külömb tag-

jaiban. — Fej' fájdalma, nehézsége kábasága, szemek' előtódulása, a' kötőkártya', 's az ortza' elpirulása, vagy szokatlan sápadtsága. a' vakszem, 's a' nyak ütéréinek, sőt vérereinekis erős kortzogása, valamelly húzamos érzés a' nyakszíjban, ásítózás, nehéz lélekzet, szív dobogás, rendetlen érítés, émélgés, erőltetett hányás, (Richter) bélgörtös fájdalom a' has' egy pontján, más tagok' görtös mozgásai-is, szél szorulás, néha egy hűves, vagy forró szellőnek felfutása tapasztaltatott a' has' egyik részéből. — Nem kulömben az egész testnek borzadással változó melegsége. — Ezen előjelek. mellyek leginkább az ideges szövet, illetődését jelentik, bárha az agyba való vérgyülésnek jeleivel parolva legyenek is, számtalan más ideges és lazás szenvedelmeknek előjeleivel oly anyira megegyeznek, hogy azokból tsak azon esethen jövendőlhetni a' meglepést, ha az tapasztalásként tudatik valamelly személynel a' minthogy némellykor tsak ugyan elis készül a' beteg az elmerevedéshez, testének alkalmas helyheztetést adván. (Schenk Diss. de Catal. Jena 1671.)

§. 7.

De gyakran villámként lepi meg az épnek tűnő beteget, 's ekkor testének helyheztetete az marad, melly a' meglepés előtti utolsó szempillantásban volt, bar az ébredten melly erőltetett lett volna is, ha tsak valamiképp megegyez a' nehézség törvényeivel: Nevezetes példákat beszéllenek a' vizsgalok; némellyek mozdulatlanul tartják a' poharat kezekben, masok tátott szájjal varják a' falatot, mellyet a' villán merően tartanak, némellyek a' vizelet', vagy szek' lctételnél merednek el, 's ozen helyheztetésben ma-

radnak. — Sőt az ertza' vonásai se változnak el, né-
 mellyek nevetni, 's vigadozni láttanak, midőn má-
 sok szomorú, siránkozó, mérges, durtzás, vagy meg-
 rettent, tsudalkozó képűek, szemek leggyakrabban
 nyitva vagyon, mivel leginkább az ebrenlévőket fogja
 el az insultus. — Külső erő által a' tagokat meg-
 hajthatni; 's ezek viasz módra az adott allast meg-
 tartják, ha tsak a' test egyennehézségével nem ellen-
 kezik. A' menő, és beszéllő betegek megállván szinte
 megtartják utolsó ön akaratu testallasokat, ambár az
 elsőkről az bizonyittatik, hogy néha tsendesen, és
 faragott képekként változtatnak helyeket, a' mi ugyan
 tsak a' tökéletlenül kifejlődött betegségről hihető. —
 A' kül érzők annyira elhűnynek, hogy se a' világos-
 sag a' szemeket, és szem tsillagot, ambár legt'bb-
 nyire kinyitva legyenek is, se a' legerősebb tsatta-
 nas a' tüleket, sem a' legtsipősebb illat az orr' hár-
 tyat, se a' legízesebb orvosság a' nyelvet, sőt sem-
 mi ütés, tsipés, szűrés, vagás, égetés, nem illeti
 meg testeket. —

Ezen érzéketlenség nem éri el azomban mindég
 a' nevezet léptsőt, néha a' beteg érez, hall, sőt
 sokszor szaglása ép állapotyaénalis finomabb, tsak
 hogy mozdulni önkényesen nem tud, de meglódítat-
 van néha egy két tsendes lépéssel odébb ballag, lá-
 tása azomban majd mindég tökéletessen hibázik, bár
 néha a' szivarvany - hartyát illeti a' világosság. *)
 Ezen állapot neveztetik tökéletlen elmeredésnek.
Catalepsis imperfecta Catoche, Cato-

*) Figyelmetessé tesz. P. Frank ilyen esetekre a' törvény szé-
 orvost: *Cantus esto in testimoniis circa morbos*
nervosos tradendis ne deceptus fors solum
poenis eripias, aut fide non solum tua, sed
aliorum quoque medicorum pessumdata effi-
cias, ut vere aegrotus durius habeatur a iu-
dice. — J. P. Frank Epitome curante Eyerel.
 L. 7. Sect. 2 p. 42.

chus, Galeni az ujjabbak szerént. — Illyen volt azon Catalepsis, mellyet itten láttam; a' legkissebb megilletődésnél felijjedt, azomban ellepetéséről semmit se tudott. —

A' lélekzés, és vérkerengés nem igen változik egy kevésé azomban néha tsendesebb, és gyengébb, mint a' meglepés előtt volt, igen ritka esetekben mind a' kettő alig észrevehető, 's ekkor megsápúl a' bőr, a' test márványként meghidegödvén halotti tekintetet vesz magára.

A' vizelet és emésztet letétel megszorúlt, néha az alfel nyílás ugy össze vonúl, hogy abba nehéz a' kristér szarát bényomni. — Egy vérérnek megnyitásánál vagy éppen nem, vagy tsak tseppenként foly fekete, szenes vagy igen sűrű vagy igen foladékony vér; egyébbaránt ez a' lélekzés, és vérkerengés állapotától függ, 's ha azok rendesek, a' vér is szinte egészséges.

§. 8.

Ezen tünetmények tartóssága egynéhány pertz és pár óra között változik, ritkák azon esetek, hol napok, (a' Pesti kóroskolaban tapasztaltatott egy ifiún háromszor 24. óráig) hetek, sőt egész holnapok elfolyásaig látszatott volna, 's bizonyossan a' mellyek napokontúl tartottak nem elmerevedés, hanem más ideges nyavalyák voltak. —

A' felébredés néha olly villám sebességgel történik, mint az ellepés kezdődött a' mi után a' beteg nem tsak hogy éppen semit nem tud arról, a' mi vele az ellepetés alatt történt, ha az tükélletes volt; hanem azon gondolatot, tselekedetet, test mozgást folytatja, a' mellybe az ellepés felbo szakasztá. — Egynéhányszor a' beteg, midön a' szó egy részét ki-

mondaná, és ellepettetne annak második fogását felébredte' szempillantásába mondta ki.

Néha azomba lassanként múlik el az ellepés, 's akkor a' beteg mintha egy mély álomból ébredne fel, úgy érzi magát, legelőször is egy mély lélekzés jelentti végezetét, más esetekben előbb valamely fájdalom a' tagokban, vagy korogás a' hasban előzi meg az ébredést. — Legelőször az ujjakba szokott hangya mozgásos érzés között a' mozgathatóság vissza térni, azután az elő karba, karba, 's tsak lassan lassan az egész testbe. — A' lélekzet és érverés szabadabbak lesznek, a' midőn is sokszor egy közönséges meleg izzadás következik, 's a' beteg érzékei hirtokaba viszsza kerülvén úgy érzi magát, mintha egy mély álomból ébredne fel.

§. 9.

Az ellepés után némellykor a' beteg szinte vidámabb, erősebbnek érzi tagjait, 's fejét minden fájdalom nélkül. — Máskor valamely tsekély fejkabulás, vagy fájdalom, úgy szinte a' tagoknak nehézsége, sőt nagy gyengesége, 's a' külérzőknek tikkadtsága marad vissza.

A' legritkább esetekhez tartozik az ellepés egyszeri megjelenése, 's ez tsak akkor történik, hogy ha a' betegnek hajlandósága tsekély, 's a' gerjesztők mulékony, bár mi hatalmas volt is, vagy ha az elmerevedés első ellepését más halalos betegség váltja fel. —

Vissza kerül tehát az ellepés majd tsaknem mindig, ritkábban ugyan egy óra alatt többször Behrends in Baldingers neuen Magaz. B. 9. p. 207. ír le egy olyan esetet, azon eset is, melyet láttam itt Pesten egy óra alatt 3, 4, sőt több-

szőrís mutatta magát. — Néha napok, vagy hetek, sőt hónapok elfolyása után, de meghatározott időre tsak akkor, ha az félbehagyó hidegleléssel, vagy nehéz hőtisztulással szövetkezik, az első esetben leggyakrabban, mindennap, 's negyednap, a' másodikban minden hónapban egyszer mutatkozik.

Az egyes elmeredések néha minden ok nélkül, néha a' §. 5. elő számlalt gerjesztésekre tamadvan; tartósságokra, tünetményeikre nézve különböznek, a' közidőben a' betegek egészségekről néha egy szikrát se panaszkodnak ugyan, de valamelyl érzékenységet, 's testi gyengeséget vesznek észre,

§. 10.

Másik kimenetele az elmeredés' meglepésének más szenvedelmekbe való altalváltozasa; 's ezek között nevezetessek: Görtsös rangatódzások. meredt görts (tetanus) nyavalya törés, guta ütés, beteges alom (carus) holdjárás, dühös bolonság, melaság (melancholia) almelkodas, ájjulas és szines halal, 's ezek azután vagy ismét elmeredésbe, vagy egészségbe, vagy halalba mehetnek altal. — Az elmeredést közvetetlenül soha sem tapasztaltak halállal végződni.

Ezen végzódéseknek leírásával egyszersmind igyekezni fogok, az elmeredést a' nevezett nyavalyaktól jelenetiképpen megkülömböztetni. —

§. 11.

a) Rángató görtsöket lehet várni az elmeredés után, ha azok már az előmondó jelek között mutatnak magokat, ilyenkor olvész a' tagok' viasz moz-

díthatósága lassanként, helyette az izmok erőszakosan összehúzódnak, 's ismét kinyújtatnak, a' bőr meghidegül, az eszmélet és érzékenység jelenlétében; ezek után izzadtság, 's a' testnek lankadtsága szokott következni.

b) Merő görts (t e t a n u s) ezt ugyan nem olvastam követői között, azt azonban a' tagok fa feszeségéből 's keménységéből első tekintetre meglehetően esmérni.

c) Valóságos nyavalya törés következhetik felettből érzékeny gyermekeknél, asszonyoknál, az agy erőműves hibáinal, agy vértódulásnál. — Illyenkor a' beteg a' nélkül, hogy magához jöjjön össze rogyik, irtóztató rangatodzasok után, mély hortyogó alomba merül, 's felébredésénél felettből gyengültnek érzi magát. —

d) Guta ütés következhetik, részszerént igen ideges alkotásúakban, részszerént a' vérmes guta ütésre hajlandókban, kivált ha a' meglepés sokáig tart, a' lélekzet és vérforgás nagyon elnyomatva tapasztaltatnak, megesmérhetni azt az izmok' szélütéses állapottyaról az érítés kitsiségéből, gyengeségéből, vagy felettből keménységéből, teliségéből, ritkaságából a' hörögő nehéz lélekzésből. Ez egy a' legveszedelmesebb kimenetek között való.

e) Beteges álm (C a r u s , és C o m a) követte, 's változott a' Catalepsissel.

f) Szinte ugy az Andalgás is, és annak legmagasb foka az álmélkodás (e x s t a s i s). — Berends ugyan egy betegségnek tartja ezt az elmerevedéssel azonban a' legtöbb orvosok véleményével nem egyeznek meg, és igazságossan, mert az elmerevedésnél a' lelki tehetségek majd csak nem mindég egészen hibuznak, az andalgásnál pedig az elenkező tapaszt-

taltatik, ^e) már csak tünetiképpen is meglehet különböztetni: az álmelkedés soha sem támad hirtelen, néha igen sok ideig hullámszik a' képzelet, míg egy bizonyos tárgyra akadva, a' lélek' egész figyelmét megnyerheti, az andalgónak tagjai ritkább esetekben bírnak viasz hajthatósággal, érzekei nem alusznak el olly nagy mértékben, lelekezete, és érverése még természetesebbek az elmervedetteinél is, végtére elmulva boldog andalgása lelki gyönyörűségeiről emlékezik, 's azokat elis beszélheti.

g) A' hodosság, (s o m n a m b u l i s m u s) melly szinte, előzi, követi, vagy szövetkezik az elmervedéssel, akár önkényes, akár művészkedés által hoztattatik elő, a' lélek' tehetségeit inkább bőviti, 's a' külérzéseket, ha azoknak természetes tagjai nem munkalkodnak is, tudallatosan felhatalmozza.

h) A' dühös bolondság, és a' melasag (m e l a n c h o l i a,) az első mint követője a' második még mint előzőjeis verődött észre. — Megesmerések könnyű.

i) Az ájulás minden léptetőiben, sőt a' színes halalis következik hysterica asszonyoknál, vérheányba szenvedőknél, az önfertőztetés, és bujaság által meggyengülteknél, ha a' meglepés soká tart, a' test halaványságával, hidegségével, a' lelekezeti, és a' vérforgas igen nagy megtsökkenésével tűnik. — A' meredt ilyenkor ha állott elrogyik, talan egy pár gyenge görtsös rángatózás után még jobban elhül, a' bőr piros helyein jobban elsápad, érverés, lelekezeti végre egészszen észrevehetetlenek, eszmelet, 's minden ér-

^e) Ha egyéb ideges szenvedelmek az emberi testnek legfőbb tehetsége' tükkellenítésével, vagy elnyomtatásával szövetkeznek; ugy ez, kiragadván a' tsuda erőt tehetetlen korláttaiból az égnek sorához közelíteni látzattya — Megnyitva azon kedves világnak ajtaját, mellyet a' buja képzelet elánván a' renyhe materialis lények' pórságát, kedve szerént alkota, hogy abban véghetetlen hatalommal akadály nélkül gyönyörködjék.

zelem valamint a' meglepés alatt, ugy itt is hibáznak. — Ez állapotot az elmerevedéstől az által különböztethetni meg, hogy a' tagok az adott helyhez tetést meg nem tartják, hanem nehézségeknek engedelmesskednek.

§. 12.

Ezen, és ezekhez hasonló szenvedelmekre változhat által az eldermedés, mellyeknek jeleiről, 's tüneti megkülönböztetésekről szóltam; 's ugyan ezeknek, vagy más behatásoknak következtében elhalván a' beteg, annak valódi halálát a' Catalepticus eilepéstől, az által különböztetjük meg, hogy a' tagok' viasz hajlékonysága hibázik, és a' rothadásnak jelei rövid idő múlva béküvetkeznek; minden esetre figyelmet érdemel az elmerevedésbe szenvedők akár mifele, de kivált hirtelen halálok, elmúlhatatlanul szükséges itt a' rothadásnak jeleit bevárni, még a' testet holtak valjuk, (ha csak a' halál erőszakos nem volt, 's ezen esetben se felesleges a' figyelem.)

A' holt test' bontzolósa által kevés világot nyérének eddig az orvosok a' betegség valóságára kitanulására nézve. Néha az idegek gyökereit vékonyaknak, és száradtaknak (?) máskor az aggy véredényeit vérrel tömve; kitágultán, fekete véres kiöntést, az agyvelő egyik részébe fekélyt Sprengel Path. B. 3. p. 225; azt előrésében megkeményedve hátulját nedvel telve, 's lágyulva találtak, Herr Obs. 3. p. 43. — Előrését savóval tele Schenck de causis Catal. I. 1. Obs. 1. 2. — Renárd (az 5. §. b.) említett beteg asazonynak tojás fészkeibe megkeményedést, több másoknak a' belső nemző részek be szinte nevezetes romlásokat, nem különben a' mej, has üregeiben is különbféle beteges változások

kat szabadott észre venni. — Néha pedig éppen semmi nevezetesset nem mutatnak az elmerevedettek' holt testeit. —

§. 13.

Sűrű homály fedi az elmerevedés valóságát is, mellyet eddig a' tudósok' számos véleményei el nem oszlathatának. —

Fr. Hoffmann Medic. ration. Syst. T. IV. P. III. C. 4 p. 116. az érzésre, (mért nem a' mozgásrais?) szolgáló idegek' véggyökereit szorító görtsből kivannya megmagyarázni ezen nyavalyát, a' melly miatt az, éltető nedvnek, ide, 's oda folyása megakadályoztatik. — De az ideg szövetbe a' görtsnek jelenlétét helybe nem hagyhatjuk, a' melly miatt az önkényesen felvett életinedv folydoglásába megakadályoztatnék, 's ha ugy volna is, a' tsudallatos nyavalya' tüneténeit hogyan következtessük belőle?

Home Princ. med. Part. II. de morb. n. febr, Sect. VII. Akár mi okból légyen megakadályoztatva folydoglása azéleti nedvnek Catalepsis következik, ez az előbbi véleményhez hasonlít, 's szinte azon el- lenvetéseket szenved.

Boerhaave de cogn. et curand. morb. §. 1039. a' vérnek, mirigyeknek, 's az agy elválasztó edényeinek nyugodalmába, mellyek által a' köz érzőbe egy megállapodás okoztatik, állapittya a' nyavalya valóságát. — Mivel azomban a' kerengés nem nyugszik, a' meglepés alatt azon feltételes nedvnek elválasztása nem hátráltatik. — Haase igasságtalanul tselekeszik, ha ezen véleménynek a' többiek felett értéket ad. —

Rowley Pract. Abh. üb. d. Frauenz. krankh. Nervenz. a. d. Engl. p. 516. az egész ideg rendszer

összve nyomtatását, a' termő szövetbe (textus formativus) találkozó zsíros, és savós nedveknek a' meglepéskor történni szokott hirtelen megalvását, megsűrűsödését, vádollya legközelebbi okaúl. — Egy a' legszigarabb vélemények közzül való, mellyek valaha ezen bajról állítódhattak, a' mellynek megbizonyítására éppen semmi velőset nem lehet mondani, 's mellyel a' betegség' tüneténeinek tsak felesleges megsejmlélése ellenkezik.

Az úgy nevezett Természet Böltseknek egyike az elmeredés valósága felől illy babonás kifejezéssel él: in der Catalepsis tritt das Licht in der Bewegung hervor.

Ackermann itélete sem nyerhet több figyelmet, ki azt a' savított szellőnek aurae oxygenatae felettébbi meggyűlésétől származtatja. —

Gundram, Schraff, Pessault de la Tour, Pététin, Georget (Dictionaire de sciences medicales) és több mások, ezt állítyák: A' Catalepsisnek valósága mindég agyvértódulásba áll; a' tömött véredények kitágulván az idegek' gyökereit össze nyomják, 's így hozzák elő a' szóban lévő szenvedelem tsudállatos tüneténeit. — Véleményeket következő indítványokra alapítyák.

a) A' meglepést gyakran olly okok előzik meg, a' mellyek az agyot ingerlik 's az inger törvénye szerint vér oda gyűlést következtetnek §. 5.

b) Az előmondók gyakran valóságos vértódulásra mutatnak §. 6.

c) Nem különben a' meglepés jelei, és követői.

d) Olly betegségek követik az elmeredést, mellyek leginkább agyvértóduláson alapúlnak §. 11.

e) A' bontzolás az agyba olly változásokat mutat, mellyeket vagy tsak vérgyűlés, vagy éppen gyulladás okozott §. 12.

f) Végtére legszerentsébb volt még eddig minden gyógyítás módok között a' helybeli vérvetés, és hideg vízzel való öntözés. —

Ezen vélemény, melly az orvosi tudományba imitt amott uralkodó egyoldalú szellemnek bélyegét olly nyilván viseli, 's melly a' megmagyarázás színe alatt a' dolog velejét 'érintetlen hagyja, meggyőződésünket meg nem nyerhette, e' következő okoknál fogva:

a) A' betegséget nem mindenkor előzik meg ollyan okok, a' mellyek agyvértódulást hoznának elő; nevezetesen pedig: nem hogy vérmes, és vérmes guta ütéses alkotásnak lennének hajlandók reá, hanem inkább érzékenységbe, vérheányba Szenvedőknél, ön ferkőztetés által meggyengülteknél tapasztaltatik leginkább §. 3. — Továbbá az (§. 4. *a*) előszámlált hirtelen lelki indulatok sem ártanak mindég agyvértódulás által, hanem egyenesen az ideges eronek kimerítése, és eltsüggesztése által — (hany száz hysteriak, és hypochondriacusok kik heves indulatok miatt elájultak vagy külömbféle görtsökbe estek, tamasztattak már fel a' halantékok dörgölése, eros illatok szagoltatása, 's izgató szerek használasa után? hogyan férhetne ez össze az indulat által előhozott agyvértódulással?) De a' (§. 4. *b*) nevezett gerjesztők tsak ugyan vértódulást okoznak, bar nem mindég (férgek, villám), 's mégsem mondhatni, azért az agyvértódulást az elmerevedés' valóságának hisz, melly' gyakran kellene annak elő jönni, az agyba ezt előhozható okok' sokasága miatt. —

b) A' meglepés gyakran villámsebességgel támad 's úgy végződik minden előmondók, és utánazók nélkül vallyon támadhat, és múlhat e' olly villám sebességgel a' vértódulás? — Az azt megelőző 's követő jelek tsak ritkán mutatnak egyenesen vértódulásra, hanem inkább az ideg erő' megtámadására.

c) Azon szenvedelmek, melyekre által változhat a' meglepés, éppen olly gyakran járnak vértódulás nélkül, mint avval.

d) A' holt testek bontzolásá néha éppen semítse mutat az agyba, ritkábban vértódulást, hanem inkább más hibákat, u. m. víz gyülekezést, fekélyesedést 's bár ezek gyulladásnak következései legyenekis, nem mindég elmerevedést, hanem más betegségeket szülnek nem lehet tehát se a' vértódulást, se a' gyuladást, és következéseit a' betegség valóságának, essentialjának, causa proximának nevezni. —

e) Végtére ha a' hideg viznek használására olly gyakran (?) elmúlt a' nyavalya, abból éppen nem következik, hogy az agyvértódulás' meggyógyítása által használt mindég, mert a' hideg viz nem csak gyulladás, és vértódulás elleni tulajdonsággal bír, hanem az ideges erőt élesztő, gyarapító hatalommalis, a' mint azt Tissot, és mások által, az ön ferköztetéstől tamadt ideg gyengeségnek végbe vitt számtalan szerentsés gyógyítása bőven bizonyította, már pedig nedv, és vérheánytal alig lehet gondolniis vértódulást.

Tsak néha ezövetkezik tehát az elmerevedés agyvértódulással, 's ez soha se valósága annak. —

§. 14.

Mi tehát valósága az elmerevedésnek? Hogy valamennyire meglehessen felelni ezen kérdésnek, emlékezzünk vissza a' meglepés jeleneteire, hogy azokból kihozassuk, milly állapotba vagynak ekkor az állati tehetségek? — A' lélek két rendbéli mutatkozása u. m. az akarat, és ész, nem különben valamennyi kül érzések fel vagynak függesztve, az izomrendszer pedig egy a' legtsudállatossabb állapotba van az ő viasz hajlékonyságára nézve. — Hogy ezen tü-

nemény legjobban hasonlít a görtsös állapothoz azt már igen sok orvosok elismerték. lehetne azt talán nevezni tökéletlen merő görtsnek (spasmus tonicus imperfectus) 's az a tökéletes merő görtshöz olly erányba látszik lenni, mint az in-ugrandozás (subsultus tendinum) a' valóságos rángatózó görtshöz (spasmus clonicus) se a' Catalepticus görts tudniillik, se az in mozgás nem képes a' tagot helyéből megmozdítani, az izom tsak annyira húzódik össze, a' mennyire ragaszkodása (insertio) engedi.

Ezen tökéletlen görtsnek felvétele által a' tagok' viasz hajlékonyságát még legjobban lehet megérteni. — Kivált hogy ha még az élő ember izmaiba olly kitetszőleg uralkodó ellenmivelés (antagonismus) törvénnyét hozzá gondoljuk, a' hol össze húzván egy rendbéli izmokat ellenkezői kitágulnak, talán ennél a' betegségnél kitágítván kül erő által az egyenművű izmokat, ellenzői annál inkább össze vonulnak. —

A' jelenlét' eltávoztakor *) nem tsak a' vég akarat által össze húzott, hanem a' test minden önkényes izmaira elhatalmazik ezen tökéletlen merő görts (néha a' vérerekre is, (l. a' 7. §. végén) bár ezt leginkább a' lehelés' elnyomatásától lehet származtatni.)

Az ideges rendszer' mindennemű tehetségének felfüggesztése tehát, az önkényes izmok' tökéletlen merőgörtsével össze párolva tünetikép valósága a' betegségnek, de hogyan, és miért úgy nem másképp történnyen az, valamint a' nyavalyatörésnél, mellyel a' betegségnek, a' görtsök minéműségét kivéven nagy hasonlatossága van, mind addig megmagyarázni lehe-

---

*) A' lelki esméret', 's érzelem' elveszésekor az elmerevedésen és nyavalya törésen kívül, még az ájulás kezdetében sőt a' haldoklókba is vehetni észre holmi görtsöket; 's bár ha ezek leginkább rángatózások legyenek is a' dolog' valamelyes hasonlatosságára figyelmeztetnek. —

tetlen, még az ideges élet' természetét jobban nem ismerjük.

§. 15.

Addig, valamint más számtalan ideges bajoknál, meg kell elégedni azon környüállások, és azon testi állapotok' tudásával, mellyek' társaságába, és következésebe előjöhet a' tárgyalt egésségtelenség, 's ekképpen :

1) Leggyakrabban szokott jární ideges gyengeséggel (*Catalepsís a debilitate nervosa s. pura*) némelleyek sz. *hysterica*.

2) Elég gyakran következése erőműves hibáknak (*Catalepsís a' vitio organico*), 's ezek ismét vagy az agyba, vagy a' nemző részekbe vagy más tagokba fészkelődhetnek. —

3) Ritkábban kaptólatik össze vértódulással, *Catalepsís a congestione sangvinis, sangvineá*.

4) A' jeleneti elmerevedés *Catalepsís symptomatica*, (ámbar szoróssan véve a' 2 és 3 is Jeleneti) hogy ha az Gelisztaknak, ideges, és félbehagyó láznak terhességnek nehéz hószám tisztulásnak 's egyéb betegségeknek következése, és tüneménye. —

Ezen okaitól szármóztatott felosztása az elmerevedésnek, az orvosi jóvendülésre, és gyógyításra nézve hasznos, és szükséges; szószaporítás volna azomba gerjesztő okait, jeleit, egyenként elő számlálni, azt az Anannesis, és a' többi tünemények határozattyyák el egyes esetekbe. —

§. 16.

Gyógyíthatóságát némelley régiebb orvosok egészen tagadják, 's azt halálosnak mendják, (Boer-

haave, Dolaeus, Piso, Sennert) van Swieten és Tissot legelsőben mondak ki gyógyúlhatóságát, Általában mondhatni, hogy az elmerevedés, szinte mint a' nyavalyatörés szokussá válhat az embernél, 's szinte olly nehezen is gyógyúl. — Közélebbi meghatározására következő elleinek szolgálnak:

Kedvezőbb az előremondás gyermekeknél, és serdülőknél, mint meglett embereknél, mert néha a' test kifejlése által magától elmúlik. — Kedvezőbb férjfiaknál, mint asszonyoknál, mert ezeknél többnyire a' méh' hibáján, 's a' Hysteriának nagy kifejlődésén épül, kedvezőbb ha nem andalgó mérsékletűbe támad. — Ha az idegek gyengesége származas, vagy születés által támadott, vagy az önfertőztetés következésébe fejlődött ki, az ezektől függő Catalepsis is tsak ritkábban gyógyítható. — Külömben a' Catalepsis e debilitate nervosa meg elég könnyen gyógyúl; ennél is könnyebben a' vérmes, gyomor terheleléből, gelisztaktól, terhességtől függő, a' melly pedig a' nehéz hószám tisztulashoz, felbehagyó, és ideges lázhoz ragaszkodik az említett' bajok gyógyúlhatásától függ. — De azon Catalepsis melly az agy', méh', és más részek' erömüves hibaiba gyökeredzik, legszorubb, mert tsak igen ritkan lehet azon bajokat elmellőzni. —

Gyógyíthatóbb az ollyan elmerevedés, melly heves, de mulékony lelki indulatok után fogta el a' beteget.

Mentől gyakrabbak a' meglepések, mentől tovább tartanak, 's egyszersmind a' test elsápúl, meghidegszik, a' lélekzet, és érverés megtsökken, annál inkább lehet a' fent elszámált kimenetelektől félni. — Szinte az ollyan betegeknek allapottya is nevezetesebb, kik a' meglepés után igen elgyengülnek, külső érzékei, és tagjai elnehezülnek. —

§. 17.

Igen megegyez gyógyításais a' nyavalya törésével 's szinte mint ez vagy tsak a' meglepést tünetiképpen; vagy magát a' betegséget gyökeressen érdeкли.

Az ellepéskor azon esetbe, ha az kevés ideig tart, a' beteg tekintetét igen meg nem változtattya, az érverés lélekzet majd tsak nem rendessek 's ha tapasztalásként a' beteg az ellepést már sokszor igen könnyen kiallotta; a' legtöbb orvosok jóváhagyása szerint semmit se kell tselekedni. — Georget ugyan bíztattya az orvosokat, hogy ne tsak bámúllják a' beteget tchetetlenül, hanem inkább levegőt fujjanak gégéjébe; de az ellepés ezen kisebb fokán a' tüdöket elég levegő járja, az ellepés nagyobb fokán pedig a' hol minden érzékenység elaluszik a' levegő befújas keveset fog használni. —

Ila az ellepés tünetei vértódulásra mutatnak hogy ha az ortza, és a' szemek' kötő hártájja szokatlan pirossak, a' szemek mintegy kitódúltak, a' fő meleg vakszem üter, torok vérerek (venae iugulares) igen dobognak, hogy ha körülállók' bizonyosága szerint a' vérmes, 's talán szeszes italokkal élő beteg az ellepés előtt fej fájásról, kábaságról panaszkodott vagy hogy ha az elrekedt vérzéseket mint okait már ekkor is kifürkészhettyük akkor legjobb lésző, a' betegnek vakszemére fülein hátul, és nyakszirTTYára, vagy az elmaradt vérzések szerint az orrszárny' belső színére, a' segnyilas körül, vagy a' tzombok' belső részére nadályokat elégséges számmal rakni; egyébbaránt a' fent említett körülállások' hathatósága közönséges vér eresztésre is határozhattyak az orvost. — Megtörtévnén ez, 's a' betegség nem jobbúl, hideg

párolásokat, öntözéseket kell a' beteg fejére alkalmaztatni. — Pététin, és Georget avval ditsekednek hogy ezen rendszer által igen számos (?) betegeket ébresztettek fel. — Alkalmatosak egyszersmind meleg, és izgató labviz, nem különben lágy meleg, és gyengén izgató klystér, főkép ha a' székletétől akadályoztatva lenne.

A' legtöbb esetekbe azomba az ellepés tünetei gyengeségre mutatnak, kitanúlhattuk azt a' beteg' *histerica*, és *hypochondriacus* állapottyából, ideges gyengeségéből, a' meglepés' jelei ilyenkor görtsös állapotra mutatnak, u. m. az ortza, 's bőr sápadt, lud bőr tekintetű, az érverés össze húzott, vagy gyenge, gyors, a' lehellés rövid, erőtlen, a' végbél össze szorúlt felfelé vonult ilyenkor használhatni Frank P. szerint Hodonyt (*Castoreum*) Pézsmat, Búzaszatot. — Ugy szinte a' hügyany készítményeit Dipel állati olaját, (*Opium* nem tanátsoltatik.) Kül-sőképpen lágymeleg fordók, mellyek után Sauvagés ~~ser~~ *rai* hasznot se látott ugyan, a' mellyeket azomba Georget igen ditsér, ezekbe szagos füveket is főzhetni, "ürts ellenes klystérek Búzaszattal Mustár, kovasz, eggy szóval görts ellenes orvoslás mód. — E' szerint gyógyúlt meg a' Pesti koroskolaba a' fent említett elnerevedett is. — Ha az ellepés más veszedelmes nyavalyákra indul azok ellen igazitódik az orvoslás is. —

Az ellepés elmulta után azon előkészítő, és gerjesztő okok ellen fegyverkezik fel az orvos, a' mellyeket az ellepés előtt el nem mellőzhetett, 's ön elmulások nem remélyhető, (serdülőkor, terhesség) ennek következésébe az ideg gyengeséget, vérme-séget, az egy; ha; medentze részeinek erőműves hibáit tehetsége szerint javította; a' megterhelt gyomort, férges kórt, eltűnt bőrkiütéseket orvosolja; szemirányát mindég oda igazitván, hogy az elmer-

vedés ideges nyavalya, 's hogy a' hol tsak lehet a' különbfele okok ellen rendelt orvoslás móddal az ideg erő' megjavítását, és gyarapítását egybe küsse.

S z e r z ő k.

G. W. Wedel Diss. de Catalepsi affectu rarissimo Jen. 1711.

Roederi Diss. de raro affectu catalep. Erfor. 1721.

Delius Diatribe de Catalepsi Erlang. 1754. edit. secun.

L. E. Hirschel Gedanken von der Starrsucht od. Catalepsis, Berlin 1769.

Gundram Diss. de Catalepsi Helmst. 1776.

Schraff Diss. de vera catalepseos notione, ac rationali curatione Giss. 1776.

Gh, Lb. Fabri Tractatus pathol. de catalepsi Halae 1786.

H. Gerson. Diss. de Catalepsi. Gött. 1797.

Osius Diss. de Catalepsi. Marb. 1799.

C. Ant. Illinger Diss. de Catal. Francof. a. V. 1800.

W. F. Dreyssig Handwörterbuch d. med. Klinik B. 2. Th. 1. p. 55,

C. B. Fleisch Handb. üb. d. Krankh. d. Kinder B. 4. Abth. 2. p. 360.

M. Pététin Electricité animale, prouvée par la decouverte de phénomènes physiques, et morales de la Catalepsie hysterique etc. Paris et Lyon 1808.

A. G. Richter specielle Therapie B. 8. p. 373,

W. A. Haase chronische Krankh. B. 2. p. 379.

Jos. Frank. praxeos medicin. univers. præcept. Part. II. Vol. I. p. 478. §. 59.

Sauvages Nosol. Method. Tom. 1. p. 824.

Dictionaire de sciences medicales übers. von
Meissner.

P. Frank Epitom. de cog. et cur. m.

J. Loschitz Diss. de Catal. Vind.

Theses defendendae in Pal. Univ. majori die 10. Sept. 1832.

1. Catalepsis maxime affinis est Epilepsiae; flexibilitas cerea pro infallibili eius signo haberi non debet.

2. Opium omnibus virtutibus stimulorum positivorum gaudet, actio eius in systema nervosum actio frigoris in systema vasorum aequiparari nequit.

3. Narcosis est vera ebrietas, et vice versa.

4. Hysterotomia Synchronotomiae non potest semper praeferrri.

5. Vera sedes inflammationis textus cellulosus esse videtur.

6. Gangraena cordis vix concipi potest.

7. Morbi Cutis naturalem morborum classem non constituunt.

8. Saepe atmosphaera in producendis morbis inique acusatur.

9. Frigus, et Calor remedia sunt praestantissima.

10. Prima medici practici dos est quam plurima imo omnia aegri sui adiuncta ad semel mente concipere.

11. Febres nervosae saepe sunt encephalitides secundariae.